

Tulevaisuusvaliokunta

Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2021—2024

Valtiovarainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2021—2024 (VNS 1/2020 vp): Asia on saapunut tulevaisuusvaliokuntaan lausunnon antamista varten valtiovarainvaliokunnalle. Määräaika: 12.5.2020.

Asiantuntijat

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon
- valtiovarainministeriö

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Tulevaisuusvaliokunnan tehtävänä on tunnistaa Suomen tulevaisuuteen merkittävästi vaikuttavia asioita ja ilmiöitä niin varhaisessa vaiheessa, että niihin voidaan vielä tarvittaessa vaikuttaa politiikan keinoin.

Tähän tehtävään liittyen tulevaisuusvaliokunta kuuli syysistuntokaudella 2019 ja kevätistunto-kauden 2020 alussa laajasti kansallisen ennakointiverkoston asiantuntijoita muun muassa suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan tilasta ja tulevaisuuden näkymistä, kestävästä kehityksestä, hyvin- ja pahoinvoinnista, kansansairauksista ja -terveydestä, sosiaalisista innovaatioista, taiteesta, kulttuurista ja koulutuksesta sekä teknologian tulevaisuudesta.

Kevään 2020 aikana koronaviruksesta kehittyi globaali COVID-19-pandemia. Siksi tulevaisuusvaliokunta on käynnistänyt useita hankkeita COVID-19-pandemian seurauksista yhteiskunnan eri osa-alueilla ja myös siitä, miten ja koska pandemiaa oltiin käsitelty ennakointijärjestelmässä.

Selvitysten ja asiantuntijakuulemisten perusteella tulevaisuusvaliokunta otti vahvasti kantaa Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaan (TuVL 1/2020 vp — E 61/2019 vp). Lausunto käsitteli vihreän siirtymän toimeenpanosta johtuvia ja COVID-19-pandemiasta aiheutuvia taloushaasteita sekä suomalaisten yritysten kilpailukykyä vihreän siirtymän kansainvälisissä liiketoimintaeko-

Valiokunnan lausunto TuVL 2/2020 vp

systeemeissä. Samat huomiot koskevat myös valtioneuvoston selontekoa julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2021—2024.

Vaikka COVID-19-pandemia ei muutakaan kertaheitolla ja pysyvästi kaikkea, niin sen erilaiset seuraukset tulevat kuitenkin vaikuttamaan merkittävästi koko 2020-luvun politiikkaan ja päätöksentekoon niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. COVID-19-pandemiasta elpyminen edellyttää merkittäviä taloudellisia panostuksia tilanteessa, jossa maailmantalous ja Suomen kansantalous voivat olla ennätyksellisten haasteiden edessä. Tämän lisäksi käynnissä on vihreä siirtymä, joka sekin edellyttää merkittäviä toimia ja resursseja. Lisäksi EU:n toimintakykyä haastavat Brexit ja keskustelu EU:n perusperiaatteista sekä kehityssuunnista.

Äärimmäisen haastavasta kokonaistilanteesta johtuen tulevaisuusvaliokunta keskittyy lausunnossaan erityisesti vihreän siirtymän toimeenpanon ja COVID-19-pandemian seurauksista elpymisen rajapintaan, siihen, miten nämä kaksi suurta haastetta voidaan yhdistää niin, että samalla ratkaistaan myös kolmas haaste eli mahdollinen globaali lama ja velkakriisi.

Valiokunnan lausunnon ydinviestinä on toivo: asiat tulevat tulevaisuudessa olemaan paremmin kuin ne olivat ennen COVID-19-pandemiaa.

Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että samalla kun meidän on edelleen tehtävä kaikkamme hidastaaksemme ja torjuaksemme käynnissä olevaa COVID-19-pandemiaa, on kyettävä hahmottamaan myös koronapandemian jälkeinen aika riskeineen ja mahdollisuuksiineen monella eri yhteiskunnan osa-alueella.

Valiokunta painottaa erityisesti sitä, että vihreä siirtymä on COVID-19-pandemiasta huolimatta edelleen ihmiskunnan tärkein haaste ja samalla ihmiskunnan kaikkien aikojen suurin investointi. Ympäristön tilan heikentyminen on ajuri monille muillekin ongelmille. Kestämätön kehitys uhkaa koko maapallon elinkelpoisuutta ja on siksi suurempi uhka terveydelle ja taloudelle kuin koronavirus konsanaan.

Valiokunta korostaa lisäksi, että meidän on pandemiasta huolimatta pidettävä mielessämme myös yhteiskuntamme muut haasteet. Jo ennen koronapandemiaa oli tiedossa muun muassa huoltosuhteen kehitykseen, työvoiman riittävyyteen ja osaamiseen, veropohjaan, kansanterveyteen, alueelliseen eriarvoistumiseen ja moneen muuhun yhteiskuntamme peruspilariin liittyviä haasteita. Nämä haasteet eivät ole hävinneet minnekään COVID-19-pandemian myötä. Päinvastoin pandemia voi entisestään korostaa näitäkin haasteita, esimerkiksi heikentämällä hyvinvointiyhteiskunnan rahoituspohjaa.

Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että kaikki se, mitä COVID-19-pandemiasta elpymisen suhteen tehdään, on tehtävä niin, että samalla ratkaistaan myös muita yhteiskunnallisia ongelmia. COVID-19-pandemiasta elpymiseen suunnattavat resurssit on suunnattava niin, että ne samalla ovat investointeja vihreään siirtymään ja ratkaisevat myös hyvinvointiyhteiskuntamme rakenteellisia ongelmia.

Valiokunnan lausunto TuVL 2/2020 vp

Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että vakavuudestaan huolimatta COVID-19-pandemia avaa myös runsaasti uusia positiivisia mahdollisuuksia, joihin tarttumalla voimme vähentää pandemian negatiivisia seurauksia. Esimerkiksi lähes koko yhteiskunnan läpäisevää nopeaa digiloikkaa voidaan pitää COVID-19-pandemian positiivisena seurauksena. Esimerkiksi koulut siirtyivät etäopetukseen, yritykset nettimyyntiin ja työntekijät etätööhön.

Tulevaisuusvaliokunta kuitenkin muistuttaa, että pandemian kaltaisten äkillisten katastrofien seuraukset ovat harvoin pysyviä. Siksi digiloikan edut ja ongelmat on arvioitava huolellisesti ja parhaat käytänteet on aktiivisesti juurrutettava pysyväksi hyödyksi pandemias-ta. Digitaalisatiosta koituva tehokkuuden kasvu auttaa samalla taloutta ja yhteiskuntaa laajemminkin toipumaan koronapandemian seurauksista.

Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että pandemia on asettanut yhteiskuntamme stressitestiin ja osoittanut, että kykenemme silti toimimaan, hankkimaan parasta mahdollista tietoa ja muokkaamaan tilannekuvaamme sen pohjalta sekä tekemään merkittäviä päätöksiä myös suuren epävarmuuden vallitessa. Nämäkin opit on syytä arvioida ja vakiinnuttaa yhteis-kuntamme pysyväksi osaamiseksi.

Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että valtiovarainministeriö on edistynyt viime vuosina merkittävästi kestäväen kehityksen näkyväksi tekemisessä kehittämällä ilmiöpohjaista bud-jetointia valtion talousarviossa. Suomessa on myös vuodesta 2018 lähtien sisällytetty kes-tävä kehitys talousarvioon kaikkia hallinnonaloja leikkaavana politiikkateemana. Nämä ovat kansainvälisestäkin merkittäviä avauksia kestäväen kehityksen valtavirtaistamiseksi kaikkeen päätöksentekoon ja hallinnon pääprosesseihin.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä ilmiöpohjaista budjetointia voidaan hyödyntää myös COVID-19-pandemian seurausten ymmärtämisessä ja hallinnassa. Ilmiöpohjainen budje-tointi on tehokas tapa lisätä politiikkajohdonmukaisuutta sekä kehittää verotusta ja tukia rakenteita ylläpitävästä niistä uudistavaan suuntaan.

Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että vihreä siirtymä ei ole siinä mielessä kiperä ongelma, et-temmekö pystyisi sitä ratkaisemaan, jos haluamme. Monessa mielessä tulevaisuus on jo täällä. Toimenpiteet vihreän siirtymän edistämiseksi voivat olla hyvinkin arkisia, ja tarvit-tavat työkalut ovat enimmäkseen jo olemassa.

Tulevaisuusvaliokunta korostaa, että Suomi on perinteisesti ollut ja on edelleen maailman mittakaavassa huipputaajana teknologiateollisuudessa ja siihen liittyvässä suunnittelussa ja prosessiosaamisessa. Niiltä osin kuin vihreässä siirtymässä on kyse teknologiasta, vih-reä siirtymä onkin Suomelle suuri mahdollisuus. Suomen ei tarvitse keksiä kaikkea uudel-leen, vaan riittää, että valjastamme perinteiset kansalliset vahvuutemme oikeusvaltiosta, tasa-arvosta, oppimisjärjestelmästä ja hyvästä hallinnosta aina maailmanluokan teknolo-giayrityksiin asti globaalien kestäväen kehityksen ongelmien ratkaisemiseen. Tässä mieles-sä Suomi on tulevaisuusvaliokunnan mielestä yksi niistä maista, joille vihreä siirtymä lu-paa hyvää ja avaa suuret markkinat sellaiselle, jossa olemme jo valmiiksi kilpailukykyisiä.

Valiokunnan lausunto TuVL 2/2020 vp

Tulevaisuusvaliokunta korostaa, että vihreä siirtymä on merkittävässä määrin myös teknologia- ja innovaatiopolitiikkaa sekä siksi myös koulutuspolitiikkaa. Mitä paremmin onnistumme kehittämään ja suuntaamaan teknologisia innovaatioita kestäväan kehitykseen, sitä enemmän kestävä kehitys luo Euroopalle myös kilpailukykyä, kestävää kasvua, työtä ja hyvinvointia.

Samalla on kuitenkin muistettava, että teknologia, kuten esimerkiksi tekoäly, ei automaattisesti edistä kestävää kehitystä, vaan teknologiat on tietoisesti valjastettava toteuttamaan vihreää siirtymää. Tämä edellyttää myös teknologian etiikkaan liittyvien kysymysten entistä parempaa huomioimista teknologia- ja innovaatiopolitiikassa.

Jatkuvan oppimisen malli, varhaiskasvatuksesta aina täydennyskoulutukseen ja vapaaseen sivistystyöhön asti, on Suomen kilpailukyyn ja hyvinvoinnin perustaa. Kaikkien koulutustasojen tulee vahvistaa kykyä kriittiseen, ratkaisukeskeiseen ajatteluun sekä systeemiin ymmärrykseen. Korkeakoulutasolla tämä edellyttää opetuksen elimellistä yhteyttä tutkimukseen, monitieteisten koulutusohjelmien lisäämistä sekä ratkaisukeskeisen tieteidenvälisen tutkimuksen riittävää resursointia kunnianhimoisen ja korkealaatuisen perustutkimuksen rinnalla. Joustavan täydennyskoulutuksen on mahdollistettava tarpeellisten uusien tietojen ja taitojen tunnistaminen ja omaksuminen.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä myös digitalisaation mahdollisuudet tutkimukselle, jatkuvalla oppimisella ja innovoinnilla tulee hyödyntää niin digitaalisen infrastruktuurin ja dataosaamisen kehittämisen, datan avoimuuden ja yhteentoimivuuden kuin myös etäyhteyksien ja etäopiskelunkin osalta.

Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että eduskunnan Agenda2030-mietinnön (TuVM 1/2017 vp — VNS 1/2017 vp) keskiössä ovat hyvinvointitalous ja hyvinvointi-investoinnit. Tämä painopiste vahvistaa kansalaisnäkökulmaa ja edistää oikeudenmukaisuutta sekä yhteiskunnallisten muutosten sosiaalista hyväksyttävyyttä. Kansalaiset on tulevaisuusvaliokunnan mielestä nähtävä kaikilla politiikan alueilla aktiivisina toimijoina. Tarvitaan ihmisläheisiä sosiaalisia innovaatioita, jotka varmistavat sen, ettei päätöksiä tehdä teknologia- tai talousvetoisesti ylhäältä alas johtaen.

Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että alueilla, kaupungeilla ja kunnilla on vihreässä siirtymässä suuri rooli. Pohjoismaissa kunnilla on erityisen vahva rooli esimerkiksi sosiaalisen kestävyys osalta. Kohti hiilineutraalia kuntaa eli HINKU-hanke ja Suomen Agenda2030 -toimenpideohjelmaan liittyvä Sitoumus 2050 -prosessi ovat tulevaisuusvaliokunnan mielestä hyviä esimerkkejä siitä, miten kestävä kehityksen ja hyvinvoinnin haasteita voidaan ratkaista paikallisesti ja ihmislähtöisesti.

Tulevaisuusvaliokunta korostaa myös, että digitalisaatioon sekä energian tuotantoon, jakeluun ja varastointiin liittyvät globaalit liiketoimintamahdollisuudet ovat erityisen kriittisiä tekijöitä vihreälle siirtymälle sekä kestäväälle työllistävälle kasvulle. Siksi Suomen on määrätietoisesti pyrittävä johtavaksi kestäväan tulevaisuuden tekijäksi kehittämällä erityisesti energia- ja ympäristöteknologian systeemitaso suunnittelu-, kehitys-, tutkimus- ja liiketoimintaosaamista. Yksi Suomelle erityinen osaamisalue on bioteknologia. Suomen on

Valiokunnan lausunto TuVL 2/2020 vp

mahdollista olla kokoaan suurempi veturi myös kestäväällä tavalla toteutetussa biotaloudessa, joka huomioi luonnon monimuotoisuuden ja pyrkii korkeamman jalostusarvon ratkaisuihin.

Nämä tavoitteet edellyttävät uusia innovatiivisia toimintamalleja julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyöhön ja myös muiden toimijoiden välille. Uusien yhteistoimintamallien avulla voidaan jakaa riskiä ja luoda uutta liiketoimintaa globaalisti merkittävässä vihreän siirtymän liiketoimintaekosysteemeissä. Tarvitaan myös digitaalisen liiketoimintaosaamisen systemaattista kehittämistä, ja vihreä siirtymä on ymmärrettävä myös sosiaalisina innovaatioina ja kansalaisten tarpeisiin vastaavana palveluliiketoimintana.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä on kehitettävä arvonalisäpohjaista ulkomaankaupan tilastointia, luonnonvarakirjanpitoa, kiertotalouteen liittyvää tilastointia sekä kestävästä hyvinvoinnin indikaattoreita ja mittareita tietopohjaksi vihreän siirtymän globaaleille liiketoimintaekosysteemeille ja kestäville investoinneille.

Esimerkiksi energiateknologiateollisuuden synergiat korkean jalostusasteen akkukennottuottajien kanssa luovat merkittävän lisäarvopotentialin Suomelle. Samalla on kuitenkin huomioitava, että sähköistymiskehitys voi lisätä kehittyvästä kiertotaloudesta ja uusiutuvasta energiasta huolimatta myös primäärien metallien ja mineraalien kysyntää, mikä asettaa haasteita luonnonvarojen kestävyys- ja vesistöjen kannalta. Energian varastointiin liittyvää koulutusta, tutkimusta ja innovaatioita on siksi edistettävä myös ympäristön kannalta kestävämmistä materiaalista, kuten esimerkiksi suolasta.

Vastaavia mahdollisuuksia liittyy myös bioteknologiaan esimerkiksi lääketeollisuudessa, uusissa materiaaleissa, puurakentamisessa ja näihin liittyvässä muussa teknologiassa ja systeemitason liiketoimintaosaamisessa.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä Suomen innovaatiopolitiikan pitäisi tukea entistä määrätietoisemmin innovatiivisia kasvuyrityksiä sekä lisätä Suomen houkuttelevuutta digitaalisen liiketoimintaosaamisen, ympäristötekniikan (cleantech) ja laajemminkin ympäristöliiketoiminnan tutkimus- ja kehitysinvestointien kohdemaana.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Tulevaisuusvaliokunta esittää,

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto TuVL 2/2020 vp

Helsingissä 6.5.2020

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Joakim Strand r
jäsen Pekka Aittakumpu kesk
jäsen Marko Asell sd
jäsen Mari Holopainen vihr
jäsen Ville Kaunisto kok
jäsen Pasi Kivisaari kesk
jäsen Ari Koponen ps
jäsen Antti Lindtman sd
jäsen Merja Mäkisalo-Ropponen sd
jäsen Kristiina Salonen sd
jäsen Sari Tanus kd
jäsen Sinuhe Wallinheimo kok
jäsen Jussi Wihonen ps
varajäsen Veronika Honkasalo vas

Valiokunnan sihteerinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Olli Hietanen
valiokunnan pysyvä asiantuntija Maria Höyssä